

Zniesławienie po nowelizacji KPK

Dr Iwona Zielinko

Tekst pochodzi z numeru: [02 \(158\) Luty 2015](#)

Postępowanie prywatnoskargowe jest jednym z postępowań szczególnych, wymienionych w dziale X KPK. Przyjęcie tego trybu jest wynikiem uznania przez ustawodawcę na tym tle prymatu interesu indywidualnego nad interesem publicznym. Tryb prywatnoskargowy w zakresie dochodzenia odpowiedzialności za zniesławienie obowiązuje w polskim procesie karnym od czasu Kodeksu karnego z 1932 r. Ratio legis takiego rozwiązania było uznanie, że „tu samo istnienie przestępstwa należy pozostawić osobistej ocenie poszkodowanego”¹. Jak wynika z protokołów Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, kwestia ta była dyskutowana w sposób szczególnie wnikliwy. Przeciwnikiem wprowadzenia tego trybu był J. Makarewicz, zaś zwolennikami byli m.in. A. Mogilnicki, W. Makowski i E. Krzymuski². Ostatecznie regulacja w tej mierze została przyjęta i w niemalże niezmienionej postaci funkcjonuje do dnia dzisiejszego. Postępowanie prywatnoskargowe, jako tryb szczególny, było także regulowane przez ustawę z 2.12.1960 r. o sprawach z oskarżenia prywatnego³, a następnie przez ustawę z 19.4.1969 r. – Kodeks postępowania karnego⁴.

Podział na tryby szczególne pierwszego i drugiego stopnia

De lege lata, jeśli chodzi o tryby szczególne w Kodeksie postępowania karnego, dzielą się one na tryby szczególne pierwszego stopnia (postępowanie uproszczone) i drugiego stopnia (postępowanie w sprawach z oskarżenia prywatnego, nakazowe, przyspieszone)⁵.

Zgodnie z art. 485 KPK: „W sprawach z oskarżenia prywatnego stosuje się przepisy o postępowaniu uproszczonym, z zachowaniem przepisów niniejszego rozdziału. Przepisu art. 470 nie stosuje się (uchylony)”. Natomiast na podstawie art. 468 KPK: „W postępowaniu uproszczonym stosuje się przepisy o postępowaniu zwyczajnym, jeżeli przepisy niniejszego rozdziału nie stanowią inaczej”.

W postępowaniu prywatnoskargowym mamy do czynienia z zasadą podwójnego odesłania: w pierwszej kolejności do przepisów o postępowaniu uproszczonym, a jeśli ta kwestia nie została w nich uregulowana – do przepisów o postępowaniu zwyczajnym.

Po nowelizacji przepisów Kodeksu postępowania karnego, która wejdzie w życie w 2015 r., zostanie usunięte postępowanie uproszczone, co zlikwiduje dotychczasowy podział na postępowania szczególne pierwszego i drugiego stopnia. Artykuł 485 KPK otrzyma brzmienie: „W sprawach z oskarżenia prywatnego stosuje się przepisy o postępowaniu zwyczajnym, z zachowaniem przepisów niniejszego rozdziału”.

Inicjowanie postępowania karnego w sprawie z oskarżenia prywatnego

Postępowanie w sprawie z oskarżenia prywatnego może zostać zainicjowane na dwa sposoby: **przez złożenie prywatnego aktu oskarżenia przez pokrzywdzonego bądź przez złożenie skargi na policji**. Z treści art. 487 KPK wynika, że prywatny akt oskarżenia może się ograniczyć do oznaczenia osoby oskarżonego, zarzucanego mu czynu oraz wskazania dowodów, na których opiera się oskarżenie. Wniesienie prywatnego aktu oskarżenia wymaga uiszczenia zryczałtowanej równowartości wydatków⁶. Po nowelizacji zarządzenie o wezwaniu do uiszczenia zryczałtowanej równowartości wydatków i decyzja w przedmiocie zwolnienia od kosztów będą mogły być wydawane przed referendarzy sądowych.

Posiedzenie pojednawcze

Zgodnie z art. 489 § 1 KPK rozprawę główną poprzedza posiedzenie pojednawcze, które prowadzi sędzia. Aktualnie kompetencje do przeprowadzenia posiedzenia pojednawczego posiada wyłącznie sędzia zawodowy. Po nowelizacji uprawniony do przeprowadzenia posiedzenia pojednawczego oprócz sędziego zawodowego będzie także referendarz sądowy. *De lege lata* posiedzenie pojednawcze odbywa się z wyłączeniem jawności, po nowelizacji – na mocy art. 95 a § 2 KPK – będzie to posiedzenie jawne.

Z przebiegu posiedzenia pojednawczego sporządza się protokół, w którym w szczególności należy przedstawić stanowisko stron wobec wezwania do pojednania oraz wyniki przeprowadzonego posiedzenia pojednawczego. Protokół posiedzenia co do zasady podpisują przewodniczący posiedzenia oraz protokolant. Jednak jeżeli w trakcie posiedzenia doszło do pojednania, protokół podpisują także strony.

Niestawiennictwo na posiedzeniu pojednawczym oskarżyciela prywatnego i jego pełnomocnika bez usprawiedliwionej przyczyny uważa się za odstąpienie od oskarżenia. W takiej sytuacji sąd umarza postępowanie w formie postanowienia, na które służy zażalenie. W razie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa oskarżonego prowadzący posiedzenie pojednawcze kieruje sprawę na rozprawę główną, a w miarę możliwości wyznacza od razu jej termin.

Postępowanie mediacyjne

Jeśli pojednanie okaże się zbyt trudne do wypracowania w drodze posiedzenia sądowego, możliwe jest skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego. Mediacja jest alternatywna dla posiedzenia pojednawczego. Zadaniem tego postępowania, które toczy się poza sądem, jest wypracowanie przez sprawcę i pokrzywdzonego takiego zakończenia sprawy, które zadowala obie strony postępowania. Jednak z założenia mediacja ma służyć głównie osobie

pokrzywdzonej, ma za zadanie także przyspieszenie ewentualnego zadośćuczynienia oraz naprawienia szkody.

Sprawy o pomówienie należą do kategorii spraw, które z uwagi na swoją specyfikę kwalifikują się do mediacji. W tym zakresie zastosowanie znajduje art. 23a § 1 KPK: „Sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może z inicjatywy lub za zgodą pokrzywdzonego i oskarżonego skierować sprawę do instytucji lub osoby godnej zaufania w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego między pokrzywdzonym i oskarżonym. § 2. Postępowanie mediacyjne nie powinno trwać dłużej niż miesiąc, a jego okresu nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego”. **Po nowelizacji** skierować sprawę do mediacji będzie mógł także referendarz sądowy, z inicjatywy lub za zgodą oskarżonego i pokrzywdzonego, o czym należy zawiadomić pisemnie oskarżonego i pokrzywdzonego. Informację przekazuje się pokrzywdzonemu po wyrażeniu zgody na mediację przez oskarżonego.

Po nowelizacji pojawi się § 6 art. 23 KPK, w którym proponuje się zagwarantowanie zasady poufności mediacji, nakazując ujawnienie w sprawozdaniu tylko wyników mediacji. Niniejszy przepis wskazuje także na podstawową kwestię dotyczącą sprawozdania z mediacji, nakazując załączanie do niego ugody, podpisanej przez uczestników i mediatora, o ile została zawarta.

Obowiązujące przepisy prawne w zakresie postępowania mediacyjnego nie gwarantują zachowania poufności w omawianej procedurze. Z tego względu konieczne jest uzupełnienie regulacji prawnych o przepisy gwarantujące poufność. Jedną z takich gwarancji jest dodanie po nowelizacji po art. 178 KPK art. 178a KPK, zgodnie z którym postępowanie mediacyjne jest poufne i oświadczenia składane w jego toku nie mogą stanowić dowodu w postępowaniu karnym, co daje stronom gwarancję, że okoliczności, o których zdecydowały się mówić w trakcie mediacji, pozostaną nieujawnione.

Jeśli strony pojedną się w wyniku posiedzenia pojednawczego lub mediacji, postępowanie karne podlega umorzeniu. **Po nowelizacji** postanowienie w przedmiocie umorzenia będzie mógł wydać referendarz sądowy.

Z pojednaniem wiąże się aspekt finansowy, bowiem w przypadku pojednania stron przed rozpoczęciem przewodu sądowego oskarżycielowi przysługuje zwrot uiszczonej uprzednio kwoty zryczałtowanej równowartości wydatków. W przypadku gdy nastąpi ono po rozpoczęciu przewodu sądowego, ryczał ten podlega zwrotowi w połowie (art. 622 KPK). Po nowelizacji zwrot uiszczonych przez oskarżyciela zryczałtowanych wydatków będzie mógł zarządzić referendarz sądowy (obok prezesa sądu).

De lege lata, zgodnie z art. 494 § 1 KPK, równocześnie z pojednaniem strony mogą zawrzeć ugodę, której przedmiotem mogą być również roszczenia pozostające w związku z oskarżeniem. Ugoda zawarta na posiedzeniu pojednawczym jest tytułem egzekucji sądowej po nadaniu przez sąd klauzuli wykonalności (§ 2).

W świetle obowiązujących przepisów tylko ugoda zawarta na posiedzeniu pojednawczym jest tytułem egzekucji sądowej po nadaniu jej przez sąd klauzuli wykonalności (obecny art. 494 § 2 KPK). Waloru takiego nie ma więc obecnie ugoda zawarta między stronami przed mediatorem.

Rozbudowanie art. 107 KPK, w którym w proponowanym brzmieniu ujęto wszystkie sytuacje, gdy dochodzi do nadania klauzuli wykonalności (art. 107 § 1 i 3 KPK), pozwoliło na zaproponowanie nowelizacji art. 494 KPK, który **w nowym brzmieniu** będzie jedynie konstytuował dopuszczalność objęcia ugodą w postępowaniu prywatnoskargowym także roszczeń pozostających w związku z oskarżeniem. Wszystkie kwestie związane z nadawaniem klauzuli wykonalności przeniesiono zaś do art. 107 KPK, w związku z czym obecny art. 494 § 2 KPK stanie się zbędny. **W znowelizowanym** art. 107 § 4 KPK proponuje się wprowadzenie możliwości odmowy nadania klauzuli wykonalności zawartej przed mediatorem w sytuacji, gdy okazała się być sprzeczna z prawem, względnie z zasadami współżycia społecznego, albo zmierza do obejścia prawa.

Odstąpienie od oskarżenia przez oskarżyciela prywatnego

Skutki odstąpienia od oskarżenia przez oskarżyciela prywatnego są uzależnione od momentu, w którym ono nastąpi. Dotyczy to również ewentualnej zgody oskarżonego na odstąpienie od oskarżenia przez oskarżyciela prywatnego.

Zgoda oskarżonego nie jest wymagana, jeżeli oskarżyciel prywatny odstąpi od oskarżenia przed rozpoczęciem przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej (art. 496 § 2 KPK). W takim układzie procesowym odstąpienie oskarżyciela prywatnego od oskarżenia skutkuje umorzeniem postępowania. Zgoda oskarżonego na umorzenie postępowania jest natomiast niezbędna, jeżeli oskarżyciel prywatny odstąpi od oskarżenia po rozpoczęciu przewodu sądowego. *De lege lata*, zgodnie z art. 385 § 1 KPK: „Przewód sądowy rozpoczyna się od odczytania przez oskarżyciela aktu oskarżenia”. **Po nowelizacji** art. 385 § 1 KPK otrzyma brzmienie: „Przewód sądowy rozpoczyna się od przedstawienia przez oskarżyciela zarzutów oskarżenia”.

W przypadku braku zgody oskarżonego postępowanie toczy się nadal, aż do wydania końcowego rozstrzygnięcia w danej sprawie. Oskarżyciel prywatny może odstąpić od oskarżenia aż do prawomocnego zakończenia postępowania, czyli również w trakcie postępowania apelacyjnego. Niestawiennictwo oskarżyciela prywatnego i jego pełnomocnika na rozprawie głównej bez usprawiedliwionych powodów uważa się za odstąpienie od oskarżenia (art. 496 § 3 KPK).

Obecność oskarżonego na rozprawie głównej

Przepis art. 374 § 1 zd. 1 KPK **po nowelizacji** wprowadza modelową zmianę w zakresie udziału oskarżonego w rozprawie głównej. Stanowi odwrócenie dotychczasowej podstawowej reguły i przewiduje prawo oskarżonego (a zatem brak obowiązku) udziału w rozprawie. Wprowadzona zmiana jest konsekwencją rozszerzenia kontrydiktoryjności postępowania sądowego. Poprzez eliminację totalnego obowiązku obecności oskarżonego na rozprawie i związanych z tym obowiązków spoczywających na sędzie ma też służyć eliminacji kolejnego źródła przewlekłości postępowania sądowego. Wprowadzona reguła wolnościowa doznaje dwóch ograniczeń. Po pierwsze, zgodnie z przepisem art. 374 § 1 zd. 2 KPK, obecność oskarżonego może być nadal uznana za obowiązkową mocą rozstrzygnięcia przewodniczącego składu lub sądu orzekającego w sprawie. Po drugie przepis § 1a wprowadza obowiązek stawiennictwa oskarżonego o popełnienie zbrodni na rozprawie w celu bezpośredniej konfrontacji ze stawianymi mu zarzutami. Eliminacja po nowelizacji przepisów § 5 i 6 w art. 376 KPK jest kolejną konsekwencją zmiany zasad udziału oskarżonego w

rozprawie. Wykreślenie § 5 prowadzi do zwolnienia sądu z obowiązku powiadamiania oskarżonego o terminach rozprawy przerwanej albo odroczonej i przesuwa na oskarżonego obowiązek dbałości o informacje dotyczące przebiegu postępowania. Tym samym eliminuje kolejną powszechną podstawę odraczenia albo przerywania rozpraw z powodu wadliwego powiadomienia oskarżonego.

Istotną zmianę przewidziano w art. 100 § 3 KPK, który w nowym brzmieniu wymaga doręczenia wyroku stronom niezależnie od tego, czy zapadł na posiedzeniu, czy na rozprawie, poza sytuacjami, w których wyrok ogłoszono w obecności stron. Konsekwencją tej zmiany jest także korekta art. 422 § 1 KPK, który określa termin do wniesienia wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku i doręczenie wyroku z uzasadnieniem. Proponuje się, by był on liczony od chwili doręczenia wyroku lub od jego ogłoszenia. Rozwiązanie to w istotny sposób wzmacnia gwarancje stron, których obecność na rozprawie, w tym i na ogłoszeniu wyroku, nie będzie już co do zasady obowiązkowa.

Oskarżenie wzajemne

Kodeks postępowania karnego – *de lege lata* i *de lege ferenda* – dopuszcza w trybie prywatnoskargowym oskarżenie wzajemne, czyli połączenie roli oskarżonego i oskarżyciela prywatnego w jednym postępowaniu (art. 497 KPK).

Jest ono możliwe jedynie po spełnieniu następujących warunków:

- 1) **warunek czasowy** – do chwili rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej;
- 2) **warunek podmiotowy** – czyn ten zarzucany jest oskarżycielowi prywatnemu, a nie innej, choćby najbliższej mu osobie, gdyż tylko wobec niego może być wysunięty zarzut, który spełni warunek „wzajemnego”;
- 3)? **warunek przedmiotowy** – zarzucane oskarżycielowi prywatnemu przestępstwo pozostaje w związku z czynem zarzuconym przez tegoż oskarżyciela oskarżonemu; brak związku wyklucza oskarżenie wzajemne, przy czym w odróżnieniu od innych norm KPK nie wymaga się tu jednak, aby był to związek „ściśły” (art. 34 § 1). Dodatkowo czyn zarzucany oskarżycielowi prywatnemu jest przestępstwem prywatnoskargowym, gdyż tylko takie może być rozpatrywane w postępowaniu z oskarżenia prywatnego;
- 4) **warunki formalne** – wymogi formalne przewidziane dla prywatnego aktu oskarżenia oraz uiszczenie kwoty zryczałtowanej równowartości wydatków.

Oskarżenie wzajemne jest niedopuszczalne, jeżeli prokurator wcześniej wszczął postępowania albo przyłączył się do postępowania (art. 498 § 1 i 2 KPK).

W razie zaistnienia opisanej sytuacji sąd rozpoznaje łącznie obie sprawy (art. 497 § 1 zd. II KPK). Jest to jedno postępowanie, w którym sąd rozpoznaje dwie sprawy, w każdej z nich strony na przemian występują w roli oskarżonego i oskarżyciela prywatnego. Nigdy nie składają zeznań jako „pokrzywdzeni”, lecz wyłącznie wyjaśnienia (art. 497 § 3 KPK). Obaj oskarżyciele korzystają z uprawnień oskarżonego. Pierwszeństwo w przesłuchiowaniu i w przemówieniach przysługuje jednak oskarżycielowi, który pierwszy wniósł oskarżenie

prywatne (art. 497 § 3 KPK). Ewentualny pełnomocnik oskarżyciela jest także jego obrońcą jako oskarżonego⁷.

Objęcie ściganiem prokuratorskim

Polski model postępowania karnego przewiduje, że w sprawach z oskarżenia prywatnego, jeżeli tylko wymaga tego interes społeczny, prokurator wszczyna postępowanie albo wstępuje do postępowania już wszczętego (art. 60 § 1 KPK). Z przepisu art. 60 § 1 KPK wynikają dwie formy ingerencji prokuratora w postępowanie prywatnoskargowe: **wszczęcie postępowania oraz przyłączenie się do postępowania już wszczętego**⁸. Objęcie czynu ściganego z oskarżenia prywatnego ściganiem prokuratorskim jest uzależnione od występowania w sprawie „interesu społecznego”. „Interes społeczny” jest definiowany w doktrynie jako zachowanie sprawcy, które jednocześnie i bezpośrednio narusza dwa interesy: osobisty pokrzywdzonego i całego społeczeństwa⁹. Prokurator – na podstawie art. 60 § 1 KPK – władny jest wszcząć postępowanie z urzędu w każdej sprawie, jeżeli wymaga tego interes społeczny, co stanowi suwerenną decyzję prokuratora i nie podlega kontroli sądu¹⁰. Prokurator, który wstąpił do postępowania, może potem odstąpić od oskarżenia, np. uznając, że zgromadzony materiał nie pozwala na dalsze stawianie zasadnej tezy, iż wymaga tego interes społeczny. Wówczas pokrzywdzony powraca w dalszym postępowaniu do praw oskarżyciela prywatnego (art. 60 § 3 KPK). Natomiast w przypadku pokrzywdzonego, który nie wniósł oskarżenia, może on w terminie zawitym 14 dni od daty powiadomienia go o odstąpieniu prokuratora od oskarżenia złożyć akt oskarżenia lub oświadczenie, że podtrzymuje oskarżenia jako prywatne. W sytuacji gdy pokrzywdzony prawidłowo powiadomiony o istniejącym układzie procesowym takiego oświadczenia nie złoży, sąd obligatoryjnie umarza postępowanie (art. 60 § 4 KPK).

Obrońca oskarżonego i pełnomocnik oskarżyciela prywatnego

Po nowelizacji KPK w postępowaniu sądowym wyznaczenie obrońcy z urzędu (w innych przypadkach niż art. 79 § 1 i 2 oraz art. 80 KPK) będzie następować na wniosek oskarżonego, bez związku z jego sytuacją majątkową (art. 80a § 1 KPK po nowelizacji). Wyznaczenie pełnomocnika z urzędu na wniosek strony innej niż oskarżony będzie uregulowane w art. 87a § 1 KPK i także będzie oderwane od sytuacji materialnej. Wyznaczenie obrońcy z urzędu nie jest równoznaczne z obciążeniem Skarbu Państwa wynikłymi z tego kosztami. Rozstrzygnięcie w tym zakresie dokonywane jest w oparciu o ogólne reguły w zakresie kosztów, wynikające z przepisów działu XIV „Koszty procesu”. Oznacza to zatem możliwość obciążenia oskarżonego kosztami wyznaczenia obrońcy z urzędu w zależności od wyniku postępowania.

Niejawność postępowania o zniesławienie

Postępowanie w sprawach o zniesławienie, niezależnie od trybu, w jakim się toczy, ma *ex lege* charakter niejawny (art. 359 pkt 2 KPK: „Niejawna jest rozprawa, która dotyczy sprawy o znieważenie lub pomówienie. Na wniosek pokrzywdzonego rozprawa odbywa się jednak jawnie”).

Konsekwencją niejawności rozprawy jest obowiązek zachowania w tajemnicy okoliczności ujawnionych w jej toku oraz uprzedzenie przez przewodniczącego rozprawie o skutkach niedopełnienia tego obowiązku. Wydaje się, że z uwagi na charakter postępowań o

zniesławienie odstępstwo od ogólnej normy ustanawiającej jawność procesu jest w pełni uzasadnione. Przemawia za tym zwłaszcza względ na dobro pokrzywdzonego takim czynem. Na wniosek pokrzywdzonego rozprawa odbywa się jednak jawnie, przez co powyższe ograniczenia tracą rację bytu. Jest to wyraz uznania, że domeną pokrzywdzonego jest decyzja o upublicznieniu sprawy ze swym udziałem¹¹. Analogiczne rozwiązanie ustawodawca przyjął w zakresie ogłoszenia wyroku w sprawach o zniesławienie. Zgodnie z art. 215 KK – w przypadku skazania – na wniosek pokrzywdzonego sąd orzeka podanie wyroku skazującego do publicznej wiadomości.

Z przepisem art. 359 pkt 2 KPK koresponduje art. 241 KK, przewidujący odpowiedzialność karną za rozpowszechnianie publicznie wiadomości z rozprawy sądowej prowadzonej z wyłączeniem jawności.

Odwrócenie materialnego ciężaru dowodu

W procesie o zniesławienie dowód prawdy oraz udowodnienia wszelkich okoliczności, które powodują, że jego zachowanie było dopuszczalne, spoczywa na pomawiającym, zaś na oskarżycielu ciąży obowiązek udowodnienia, że to oskarżony jest sprawcą zarzucanego czynu.

Zdaniem *P. Kruszyńskiego* w demokratycznym państwie prawa obowiązuje zasada domniemania uczciwości każdego człowieka, stąd ten, kto stawia zarzut, powinien – dla uznania bezkarności tego zachowania – wykazać, że polega on na prawdzie. Nie można obciążać tym obowiązkiem podmiotu, co do którego jest przyjęte domniemanie uczciwości¹². Taki model chroni pokrzywdzonego od wtórnej wiktymizacji, która aktualizowałaby się w chwili obowiązku udowodnienia w procesie karnym nieprawdziwości stawianego mu zarzutu. Zbliżony pogląd przedstawił *Z. Sobolewski*, akcentując, że w procesach o zniesławienie z woli ustawodawcy występuje zamiana ról pomiędzy oskarżonym i oskarżycielem. W związku z tym, że to oskarżycielowi pierwotnie postawiono zarzut, to on jest pokrzywdzonym w procesie o zniesławienie i nie sposób obciążać go w pełnym zakresie obowiązkami oskarżyciela¹³. W ocenie *W. Kuleszy* przy omawianym przestępstwie dochodzi do prymatu prawa do czci nad prawem do niewinności¹⁴. Takie stanowisko jest akceptowane w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Obowiązuje tu jednolite stanowisko, że w sprawach o zniesławienie to na oskarżonym ciąży obowiązek dowodzenia prawdziwości stawianego zarzutu jako wyjątek od ogólnej zasady odwrotnej¹⁵.

W procesie o zniesławienie zaprzeczenia doznaje ogólna reguła nakazująca tłumaczenie niedających się usunąć wątpliwości na korzyść oskarżonego (art. 5 § 2 KPK). **Po nowelizacji** art. 5 § 2 KPK otrzyma brzmienie: „Wątpliwości, których nie usunięto w postępowaniu dowodowym, rozstrzyga się na korzyść oskarżonego”. *De lege lata* w sytuacji, gdy oskarżony nie przedstawi dowodu prawdy, a w sprawie istnieją niedające się usunąć wątpliwości co do prawdziwości tego zarzutu, nie można ich rozstrzygnąć na korzyść oskarżonego.

Ograniczenia w zakresie dowodzenia

Z treści art. 213 § 2 KK wynika, że jeżeli zarzut dotyczy życia prywatnego lub rodzinnego, co do zasady nie jest dopuszczalne przeprowadzenie dowodu prawdy, chyba że zarzut miał zapobiec niebezpieczeństwu dla życia lub zdrowia człowieka albo demoralizacji małoletniego.

Nowelizacja art. 393 § 3 KPK przewiduje istotny wyłomom w dotychczasowych regułach wprowadzania dowodów prywatnych na rozprawie sądowej, zgodnie z którymi nie wolno odczytywać dokumentów prywatnych powstałych poza postępowaniem karnym i nie dla jego celów. W nowelizacji proponuje się rezygnację z tego ostatniego ograniczenia. Dopuszczalne ma być odczytywanie wszelkich dokumentów prywatnych powstałych poza postępowaniem karnym, w tym oświadczeń, publikacji, listów czy notatek. Rzecz jasna zmiana nie oznacza ani możliwości prowadzenia prywatnego postępowania przez strony postępowania, ani nie wprowadza modyfikacji ogólnych reguł dotyczących zakazu substytuowania wyjaśnień i zeznań. Zgodnie z art. 174 w nowym brzmieniu: „Dowodu z wyjaśnień oskarżonego lub zeznań świadka nie wolno zastępować treścią pism, zapisków, notatek urzędowych lub innych dokumentów”.

Zgodnie ze znowelizowanym art. 167 § 1 KPK w postępowaniu przed sądem wszczętym z inicjatywy strony dowody przeprowadzane są przez strony po ich dopuszczeniu przez prezesa, przewodniczącego lub sąd. W razie niestawiennictwa strony, na której wniosek dowód został dopuszczony, a także w wyjątkowych, szczególnie uzasadnionych przypadkach dowód przeprowadza sąd w granicach tezy dowodowej. W wyjątkowych, szczególnie uzasadnionych przypadkach sąd może dopuścić i przeprowadzić dowód z urzędu. Nowelizacja dodała też art. 168a KPK, stanowiący, że niedopuszczalne jest przeprowadzenie i wykorzystanie dowodu uzyskanego dla celów postępowania karnego za pomocą czynu zabronionego.

Podsumowanie

Najnowsze zmiany w procedurze karnej dotyczące postępowania z oskarżenia prywatnego należy ocenić pozytywnie jako duży krok ustawodawcy w kierunku zwiększenia kontrydiktoryjności postępowania sądowego. Właśnie tryb prywatnoskargowy będzie stwarzał najbardziej optymalne warunki do realizowania zasady kontrydiktoryjności, określanej także jako zasada sporności czy zasada równości broni. Zasada kontrydiktoryjności to dyrektywa prowadzenia procesu karnego w formie sporu równouprawnionych stron przed bezstronnym sądem. Kontrydiktoryjność zakłada, że cechą sporu procesowego jest równouprawnienie stron. Jest to konieczny warunek rzeczywistego sporu. Równouprawnienie stron należy odnieść do sfery uprawnień procesowych i oznacza ono wyposażenie stron w taką samą „amunicję” w procesie karnym (zasada równości broni). *De lege lata* w postępowaniu karnym, nawet w fazie postępowania sądowego, zasada kontrydiktoryjności doznaje pewnych ograniczeń, np. dowody wskazane przez oskarżyciela w akcie oskarżenia są przez sąd przeprowadzane obligatoryjnie, zaś dowody zgłoszone przez obronę sąd jedynie może dopuścić. Po nowelizacji co do zasady to strony procesu będą zobligowane do przeprowadzania dowodów i tylko w wyjątkowych wypadkach będą mogły zostać w tym zakresie wyręczone przez sąd. Wobec tego automatycznie wzrośnie rola w procesie karnym obrońcy i pełnomocnika procesowego, którzy zyskają możliwość zaprezentowania swojej strategii procesowej.

Streszczenie:

Postępowanie prywatnoskargowe jest jednym z postępowań szczególnych, wymienionych w dziale X KPK. W obowiązującym stanie prawnym posiedzenie pojednawcze odbywa się z wyłączeniem jawności, zaś po nowelizacji będzie to posiedzenie jawne. Nowelizacja wprowadza modelową zmianę w zakresie udziału oskarżonego w rozprawie głównej. Stanowi

odwrócenie dotychczasowej podstawowej reguły i przewiduje prawo a nie obowiązek oskarżonego udziału w rozprawie. Po nowelizacji wyznaczenie obrońcy z urzędu (w innych przypadkach niż obrona obligatoryjna) następować będzie na wniosek oskarżonego, bez związku z jego sytuacją majątkową. Wyznaczenie pełnomocnika z urzędu na wniosek strony innej niż oskarżony będzie oderwane od sytuacji materialnej. W procesie o zniesławienie dowód prawdy spoczywa na pomawiającym. Zaprzeczenia doznaje ogólna reguła, nakazująca tłumaczenie nie dających się usunąć wątpliwości na korzyść oskarżonego. Po nowelizacji art. 5 § 2 KPK. otrzyma brzmienie: „Wątpliwości, których nie usunięto w postępowaniu dowodowym, rozstrzyga się na korzyść oskarżonego”. Obecnie gdy oskarżony nie przedstawi dowodu prawdy, a w sprawie istnieją nie dające się usunąć wątpliwości co do prawdziwości tego zarzutu, nie można ich rozstrzygnąć na korzyść oskarżonego.

Słowa kluczowe:

zniesławienie, oskarżenie prywatne, posiedzenie pojednawcze, tryb szczególny, proces karny

Defamation after amendment of the code of criminal procedure

Summary:

Private prosecution is one of special procedures listed in Section X of the Code of Criminal Procedure. Under the current legal regulations, conciliatory hearings are held as closed sessions, however, after an amendment of the Code, conciliatory sessions will be open to the public. The amendment introduces a model change in respect of participation of the accused in a trial. It reverses the hitherto applicable basic rule and envisages a right, rather than a duty, of the accused to take part in the trial. After the amendments, appointment of an public defender (in cases other than a mandatory defense) shall take place upon request of the accused, regardless of his financial standing. Appointment of a court-assigned attorney upon request of a party other than the accused will not be dependent upon financial capacity. In an action for defamation, the proof of truth rests with the defamer. The general principle of interpreting irremovable doubts to the benefit of the accused is contradicted here. After its amendment, Article 5 § 2 of the Code of Criminal Procedure will have the following wording: Doubts which have not been removed in evidentiary hearing shall be resolved in favor of the accused. At present, when the accused fails to present a proof of truth and there are irremovable doubts as to the truth of the claim in the given case, these doubts cannot be resolved to the benefit of the accused.

Keywords:

defamation, private prosecution, conciliatory session, special procedure, criminal proces

* Adiunkt EWSPiA.

¹ Protokoły Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja Prawa Karnego, t. I, z. 1, s. 91.

² Zob. *ibidem*, s. 88–91.

³ Dz.U. Nr 54, poz. 308,

⁴ Dz.U. Nr 13, poz. 96 ze zm.

⁵ T. Grzegorzcyk, J. Tylman, Polskie postępowanie karne, Warszawa 2009, s. 828; K. Eichstaedt, Postępowania szczególne w polskim procesie karnym, Warszawa 2010, s. 17.

⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 28.5.2003 r. w sprawie wysokości zryczałtowanej równowartości wydatków w sprawach z oskarżenia prywatnego, Dz.U. Nr 104, poz. 980.

⁷ Por. K. Eichstaedt, Postępowania szczególne w polskim procesie karnym, Warszawa 2010, s. 138.

⁸ T. Taras, Postępowanie w sprawach z oskarżenia prywatnego w świetle przepisów kodeksu postępowania karnego, NP 1970, Nr 10, s. 1426–1427.

⁹ M. Cieślak, Interes społeczny jako czynnik warunkujący prokuratorskie objęcie oskarżenia w sprawie prywatnoskargowej, PiP 1956, Nr 12, s. 1054.

¹⁰ Wyr. SA w Białymstoku z 24.1.2002 r., II AKa 350/01, OSA 2002, Nr 12, poz. 90.

¹¹ I. Zgoliński, Zniesławienie w polskim prawie karnym. Zagadnienia teorii i praktyki, Warszawa 2013, s. 256.

¹² P. Kruszyński, Materialny ciężar dowodu w procesach karnych o zniesławienie i oszczerstwo, PiP 1980, Nr 8, s. 75–76.

¹³ Z. Sobolewski, Zasada *nemo se ipsum accusare tenetur* w polskim procesie karnym, Lublin 1979, s. 125.

¹⁴ W. Kulesza, Przepęstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej, [w:] J. Warylewski (red.), System prawa karnego. Tom 10. Przepęstwa przeciwko dobrom indywidualnym, Warszawa 2012, s. 86.

¹⁵ Por. wyr. ETPCz z 23.5.1991 w sprawie 20834/92 Oberschlick przeciwko Austrii, www.echr.coe.int; wyr. ETPCz z 23.4.1992 r., w sprawie 11798/85 Castells przeciwko Hiszpanii; wyr. ETPCz z 28.9.2000 r. w sprawie 37698/97 Lopes Gomes da Silva przeciwko Portugalii, LEX nr 76737.